

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף נבצרים, תשפ"ב, 2022
מספר השאלון: 29281
נספחים: שיר (לשאלה 10)
ספר זיכרון (לשאלה 14)
קריקטורה (לשאלה 15)

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
יש לבחור בשש שאלות. לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$ נקודות.
- חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- הוראות מיוחדות: הבא בתשובותיך עובדות, ואל תסתפק בהערכות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתיבת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

שים לב: ענה על שש מן השאלות 1-15 (לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$ נקודות).

פרק ראשון

1. ההשכלה היהודית

- בחר באחד הנושאים שלמדת: ההשכלה היהודית במזרח אירופה במאה ה־19, ההשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם במאה ה־19 ובמאה ה־20, ההשכלה היהודית בתימן במאה ה־20, וציין את הנושא שבחרת.
- אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח אירופה, ענה על השאלה שלפניך:
- הסבר** מדוע רצו המשכילים היהודים לחולל שינויים בחברה היהודית.
- הסבר** מדוע גם השלטון הרוסי במאה ה־19 תמך בשינויים בחברה היהודית.
- יש הטוענים כי להשכלה היהודית במזרח אירופה הייתה השפעה על התפתחות הלאומיות היהודית בתקופה זו. **הצג** השפעה זו.
- אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם, ענה על השאלה שלפניך:
- הסבר** מדוע בתי הספר של כ"ח עוררו לעיתים תגובות מנוגדות (בעד ונגד) בקרב הקהילות היהודיות בארצות האסלאם.
- הצג** שתי דוגמאות לתגובות מנוגדות. בתשובתך ציין את שמות הקהילות שאת תגובותיהן בחרת להדגים.
- אם בחרת בהשכלה היהודית בתימן, ענה על השאלה שלפניך:
- הצג** את התפיסה של הרב קאפח, המנהיג הרוחני של הדרדעים, בנוגע ללימוד תורה.
- הסבר** מדוע בתפיסה זו באים לידי ביטוי גם מסורת וגם חידוש.
- ציין** דוגמה נוספת מפועלם של הדרדעים, והסבר אם באים בה לידי ביטוי מסורת או חידוש.

2. הרצל והתנועה הציונית

- לפניך מובאה (ציטוט) ממכתב שכתב בנימין זאב הרצל.
- "כי יסוד מוקדם [עיקרון חשוב] הוא אצלנו לבלי עשות שום דבר בהסתר ובהיחבא [...] כל מעשינו וכל דברינו בלי שום יוצא מן הכלל יהיו לעיני השמש".
- (מ' פרידמן, הסנה בוער ואוכל – המסע הציוני של בנימין זאב הרצל, הוצאת ההסתדרות הציונית העולמית, 2015, עמ' 87)
- ציין** מהו העיקרון שבא לידי ביטוי במובאה.
- הסבר** כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי באחת מן הפעולות של הרצל.
- הסבר** מדוע חשש הרצל שדרך פעולתם של אנשי הציונות המעשית תגרום נזק.

3. הנאורות והקומוניזם

הצג את הרקע להשתלטות הקומוניסטים על רוסיה בשנת 1917.

הסבר מדוע מצד אחד אפשר לטעון שהקומוניזם הושפע מן הנאורות שסחפה את אירופה במאה ה-18, ומדוע מצד אחר אפשר לטעון שהקומוניזם מנוגד לחלוטין לנאורות (סך הכול – שני הסברים).

4. מדיניות בריטניה כלפי היישוב היהודי

הסבר מדוע אישור כתב המנדט הבריטי (1922) היה אבן דרך חשובה (שלב חשוב) בהתפתחות הלאומיות היהודית.

הצג את הצעת החלוקה של ועדת פיל (1937).

הסבר מדוע ראשי היישוב היהודי תמכו בהצעה זו, למרות שהיא העידה על שינוי במדיניות של בריטניה לעומת המדיניות שבאה לידי ביטוי בכתב המנדט.

5. יחסי ערבים ויהודים במהלך שנות השלושים

הסבר מדוע פרצו מאורעות תרצ"ו–תרצ"ט (1936–1939) דווקא במהלך שנות השלושים של המאה ה-20.

בתשובתך התבסס על התפתחות אחת בארץ-ישראל ועל התפתחות אחרת בזירה הבינ-לאומית (סך הכול – שני הסברים).

ביישוב היהודי רווחו גם הסכמה וגם חילוקי דעות בנוגע לאופן ההתמודדות עם הטרור הערבי בתקופת המאורעות.

הצג על מה הייתה הסכמה בין אנשי ההגנה לבין אנשי האצ"ל בנוגע לטרור הערבי.

הצג את המחלוקת ביניהם.

פרק שני

6. התבססות השלטון הנאצי

ציין את הפעולה של נשיא גרמניה הינדנבורג בשנת 1933, שהייתה השלב הראשון בתהליך התבססות המפלגה הנאצית בשלטון בגרמניה.

הסבר את הסיבה שבגללה בחר הנשיא הינדנבורג לנקוט פעולה זו.

הצג שתי פעולות של היטלר בשנים 1933–1934, שסייעו להמשך תהליך ההתבססות של הנאצים בשלטון.

7. "תנועת המרי העברי" והעברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

פעילות "תנועת המרי העברי" (1945–1946) הייתה אחד הגורמים להחלטת הבריטים להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.

הסבר סיבה אחת שבגללה החליטו ראשי ההגנה, האצ"ל והלח"י לשתף פעולה ביניהם במאבק נגד הבריטים ולהקים את "תנועת המרי העברי".

ציין פעולה אחת של "תנועת המרי העברי".

הצג סיבה נוספת להחלטת הבריטים להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם, מלבד פעילותה של "תנועת המרי העברי".

8. גוש עציון בתש"ח

במסגרת תוכנית פר"ח צפית בקדימון (טריילר) לסרט "מכתבים מהמלחמה", העוסק בהגנה על גוש עציון.

ציין שני קשיים שאיתם התמודדו אנשי קיבוץ כפר עציון באותה תקופה, **והסבר** כיצד קשיים אלה באים לידי ביטוי בקדימון.

ציין עם איזה ערך הנלמד מפועלם של מגיני גוש עציון אתה מזדהה. **נמק** את תשובתך.

9. העלייה הגדולה

לפניך שמותיהן של שלוש מדינות שהייתה מהן עלייה גדולה לארץ בשנים 1948–1954: פולין, רומניה, עירק. **בחר** בשתיים מן המדינות וציין את שמותיהן. בנוגע לכל אחת מן המדינות שבחרת, **הסבר** גורם אחד לעלייה ממנה, הקשור לנסיבות ההיסטוריות שהיו בה (סך הכול – שני גורמים). **הצג** גורם נוסף לעלייה הגדולה, הקשור לנסיבות ההיסטוריות בארץ-ישראל. **הסבר** כיצד מדיניות "כור ההיתוך" שגיבשה מדינת ישראל נועדה להתמודד עם השוני בין העולים הרבים שהגיעו בשנות העלייה הגדולה.

10. יהודי אתיופיה

בנספח לשאלה זו מצורף "שיר החסידה" מאת חיים אדיסיס, שלמדת עליו בתוכנית פר"ח. בשיר זה באים לידי ביטוי הגעגועים של יהודי אתיופיה לציון. **הסבר** כיצד באים לידי ביטוי געגועים אלה באמצעות שתי דוגמאות מן השיר. המשורר שואל בשיר: "האם ירושלים אותנו עוד תזכור?" **הצג** פעולה אחת שעשתה מדינת ישראל כדי לסייע ליהודי אתיופיה לעלות לארץ. **הצג** פעולה אחת שעשה פרדה אקלום כדי לקדם את העלייה של יהודי אתיופיה למדינת ישראל.

פרק שלישי

לפניך שני קטעים העוסקים בהצלת יהודים בתקופת השואה ובתוצאות שהיו לכך לאחר השואה.

קטע ראשון:

מאז ומעולם הייתה הכנסייה הקתולית אחד ממרכזי הכוח הגדולים בפולין. למנהיגי הכנסייה היו דרכים גלויות וסמויות שבאמצעותן יכלו להשפיע על המוני המאמינים להיחלץ לעזרת היהודים ולהציל אותם, אך הם לא עשו זאת. עמנואל רינגלבלום (היסטוריון יהודי שחי בִּנְרֶשֶׁה בתקופת השואה) כותב במרירות על יחס הכמורה הפולנית כלפי היהודים הנרדפים: "כמעט כל הכמורה הייתה אדישה לטרגדיה של רצח כל העם היהודי... שמענו על מעשיהם האמיצים של כמרים הולנדים היוצאים להגנת יהודים... עמדה דומה נקטו אנשי דת קתולים בצרפת... בבליה התפללו בכנסיות לשלום היהודים ואספו בכנסיות תרומות למען ילדי היהודים... [לעומת זאת] בפולין נתקלנו רק במקרים חריגים ביותר של גישה כזו מצד אנשי הכמורה הקתולית".

עם זה, יש לזכור כי מצב הכנסייה בפולין היה קשה לאין ערוך יותר משהיה בצרפת, בבליה ובהולנד. בפולין, שלא כמו בארצות אחרות, לא היססו הגרמנים לפגוע בכנסייה הקתולית ולְהַצֵּר את צעדיהם של כמרים שנחשדו בפעילות חתרנית נגד שלטונות הכיבוש הגרמניים. בפולין לא העניקה גלימת הכומר שום חסינות ללִוְבֶּשֶׁיָהּ. הנאצים רדפו את הכמורה הפולנית כפי שרדפו את כל האינטליגנציה [שכבת המשכילים] הפולנית. אף על פי כן ידועים מעשי הצלה שהשתתפו בהם כמרים, והיו מהם ששילמו על כך בחייהם. בספרות הזיכרונות ובעדויות אפשר למצוא תיאורים מרגשים של כמרים פולנים שנחלצו לעזרת יהודים והעניקו להם מקלט במוסדות שהיו בפיקוחם או הפנו אותם למנזרים. אבל כל פעולות העזרה וההצלה הללו היו יוזמה אישית ונעשו על פי צו מצפונם ואמונתם של כל כומר וכומר, ולא על פי מדיניות או הוראה מגבוה של הממונים עליהם.

יש היסטוריונים של הכנסייה הקתולית בפולין שמנסים ללמד זכות על ראשי הכנסייה, לדוגמה הם מזכירים את פועלו של הארכיבישוף של קרקוב, הנסיך אדם ספייחא, שנחשב לסמכות הרוחנית העליונה בפולין. אך מבדיקת העובדות עולה שהוא דאג רק למוֹמָרים [יהודים שהתנצרו] וכי היהודים לא עניינו אותו כלל. כך לדוגמה, באוקטובר 1940 הוא ניסה לדבר על ליבם של שלטונות הכיבוש הגרמניים כדי שישחררו את המומרים מן הצורך לענוד את הטלאי הצהוב ומן החובה לגור בגטו עם היהודים: "עושים להם עוול גדול כשמכריחים אותם לגור בקרב ציבור שהם נטשו מרצונם [...] איני יכול להתעלם מתלונותיהם. בלהט ליבי אני מגן על שותפים אלה לאמונתנו המצפים לתמיכת הכנסייה", כתב. עם זה, ההתערבות למען המומרים לא הועילה מכיוון שעל פי חוקי הגזע הנאציים הם נחשבו ליהודים, אף שהוטבלו לנצרות, ועל כן חלו עליהם אותן ההגבלות שחלו על שאר היהודים ויֻעַד להם אותו גורל.

(מעיבוד על פי נחום בוגנר, בחסדי זרים, הצלת ילדים בזהות שאולה בפולין, הוצאת יד ושם, תשכ"א, עמ' 30–33)

קטע שני:

בתחילת 1946 החליט הרב הרצוג לצאת למסע דיפלומטי לארצות אירופה כדי לטפל בִּהֶשֶׁבֶת הילדים היהודים שבידי הנוצרים. הרב יצא לארצות שבהן היה ידוע שילדים יהודים חיים אצל נוצרים והחליט לדרוש מממשלותיהן ומראשי הכנסיות המקומיות את החזרתם. הרב דרש שתי דרישות עיקריות:

א. הוא דרש שיפרסמו חוק המחייב כל מוסד או יחיד שברשותו ילדים לדווח את שמותיהם לממשלה ולציין מה הייתה דתם של הילדים.

ב. הוא דרש שהקהילות היהודיות או המוסדות היהודיים המיוחדים יהיו האפוסטרופסים [בעלי אחריות משפטית] של הילדים היהודים וכן שהמוסדות והקהילות יוכלו לקבל לרשותם את הילדים האלה.

(שם, עמ' 211–212)

השאלות 11–13 נוגעות לשני הקטעים שבעמוד 6.

11. על פי מה שלמדת, הצג מי נחשב ל"חסיד אומות העולם".
על פי הקטע הראשון, הצג שניים מן הקשיים שהיו ייחודיים לכמרים פולנים שבחרו להציל יהודים בתקופת השואה.
12. על פי מה שלמדת, הצג על מה מבוססת שנאת ישראל המסורתית ועל מה מבוססת האנטישמיות המודרנית.
הסבר כיצד שנאת ישראל המסורתית באה לידי ביטוי בפסקה האחרונה של הקטע הראשון.
הסבר כיצד האנטישמיות המודרנית באה לידי ביטוי בפסקה האחרונה של הקטע הראשון.
13. על פי מה שלמדת, הצג שני קשיים שהיו לארגונים יהודיים ולאנשים פרטיים אחרי השואה במהלך הניסיון להחזיר לחיק עמם ילדים יהודים שהוסתרו.
על פי הקטע השני, הסבר כיצד ניסה הרב הרצוג לסייע בפתרון אחד הקשיים שהתעוררו במהלך הניסיון להחזיר ילדים אלה לחיק עמם.

פרק רביעי – מקורות חזותיים

14. התפתחות זרמים דתיים מן המאה ה-19 עד המאה ה-20
- א. בנספח לשאלה 14 מוצג עמוד השער של ספר זיכרון לדוד שלזינגר – חייל יהודי שלחם בצבא גרמניה ונפל במלחמת העולם הראשונה. בני משפחתו, שראו עצמם ממשיכי דרכו של הרש"ר הירש (הנאו־אורתודוקסיה), הוציאו את הספר לזכרו.
- על פי מה שלמדת, הצג את תפיסת העולם של הנאו־אורתודוקסיה על שני צדדיה.
- הצג שתי דוגמאות מפעילותו של הרש"ר הירש שבהן תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי.
- הסבר כיצד תפיסת העולם של הנאו־אורתודוקסיה על שני צדדיה באה לידי ביטוי בשני רכיבים מעמוד השער.
- ב. בחר בזרם דתי נוסף שהתפתח במאה ה-19 עד המאה ה-20, וציין את שמו.
- ציין שם של רב אחד שהשתייך לזרם זה.
- הצג אתגר אחד שהרב שציינת נאלץ להתמודד איתו.
- הסבר כיצד התמודד הרב עם אתגר זה.
15. יהדות ברית המועצות
- א. בנספח לשאלה זו מוצגת קריקטורה הנוגעת ליהודי ברית המועצות.
- על פי מה שלמדת, הצג את היחס של השלטון בברית המועצות לדת וללאומיות.
- הסבר כיצד יחס זה בא לידי ביטוי בקריקטורה.
- ב. בתכנית פר"ח למדת על אסירי ציון: נתן שרנסקי אז אידה נודל. ציין את שמו של האדם שלמדת עליו.
- הצג את פועלו של אדם זה למען העלייה לארץ־ישראל.

בהצלחה!

נספח לשאלה 10 — שיר

שיר החסידה / חיים אדיסיס

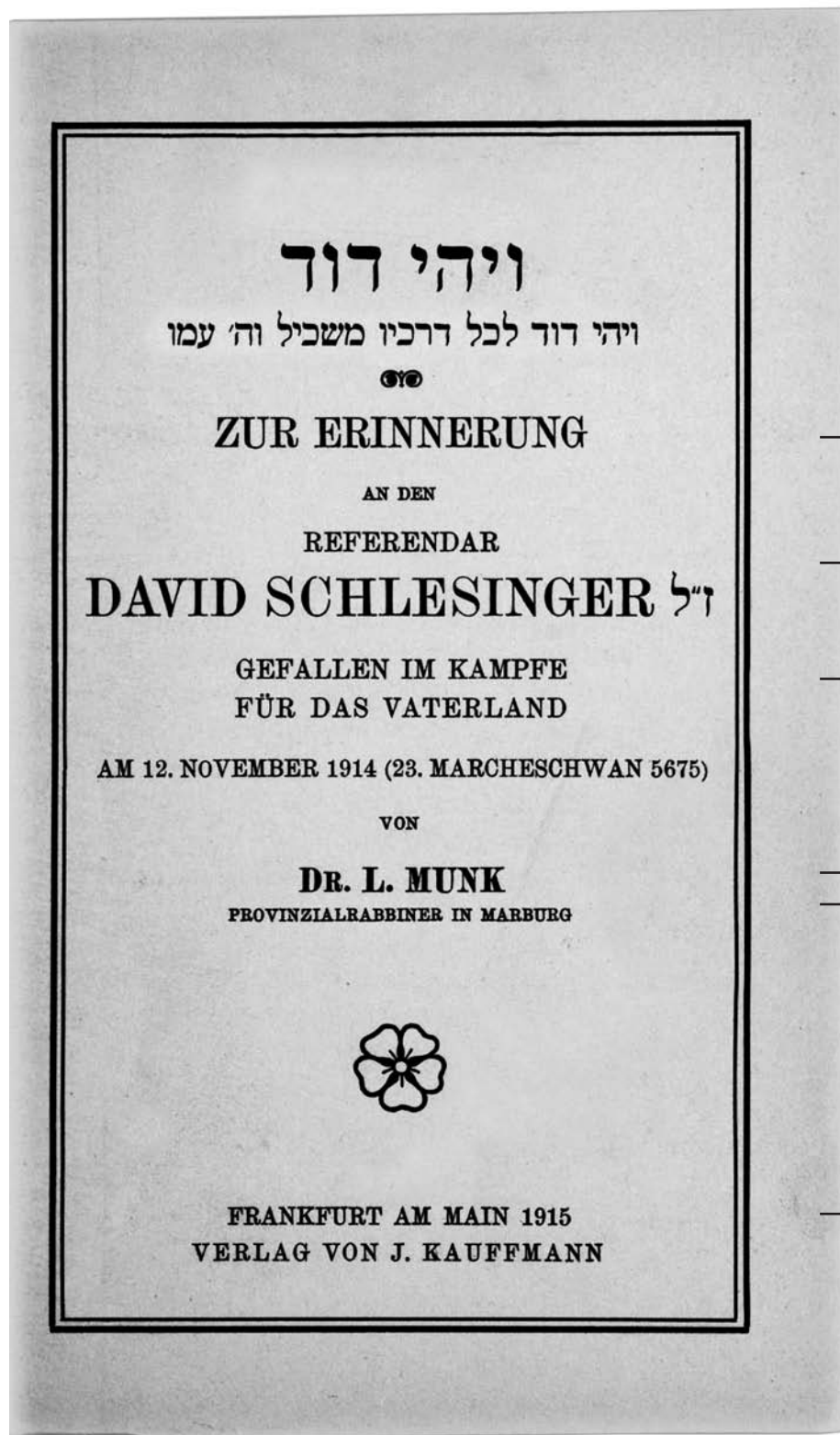
עֵפָה חֲסִידָה לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל
כְּנָפִים מְנִיפָה מַעַל הַנִּילוֹס
אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה
מַעְבֵּר לְהָרִים שֶׁם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יוֹשְׁבִים וּמַצְפִּים
חֲסִידָה חֲסִידָה צְחוּרֵת צָוָאר
מָה רָאוּ עֵינֶיךָ
שִׁירִי לִי סִפּוֹר

שׁוֹתֶקֶת חֲסִידָה אֵינָה פּוֹצָה מְקוֹר
נִשְׁעֶנֶת עַל רַגְלָהּ וְעוֹד מַעֲט תַּחְזֹר
תְּנִיף כָּנָף גְּדוֹלָה
בְּדֶרֶךְ אֶל הַקּוֹר בְּדֶרֶךְ תַּעֲצֹר
בְּצִיּוֹן עִיר הָאוֹר

חֲסִידָה חֲסִידָה אֲדַמַּת מְקוֹר
הָאֵם יְרוּשָׁלַיִם
אוֹתֵנּוּ עוֹד תִּזְכֹּר

חֲסִידָה חֲסִידָה לְבִנְת כָּנָף
בְּשׁוּרֵי בְּשָׁלוֹם הָעִיר
בְּשָׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם

נספח לשאלה 14:
ספר זיכרון לחייל יהודי – עמוד השער

תרגום

לזיכרון

המתמחה
דוד שלזינגר ז"ל

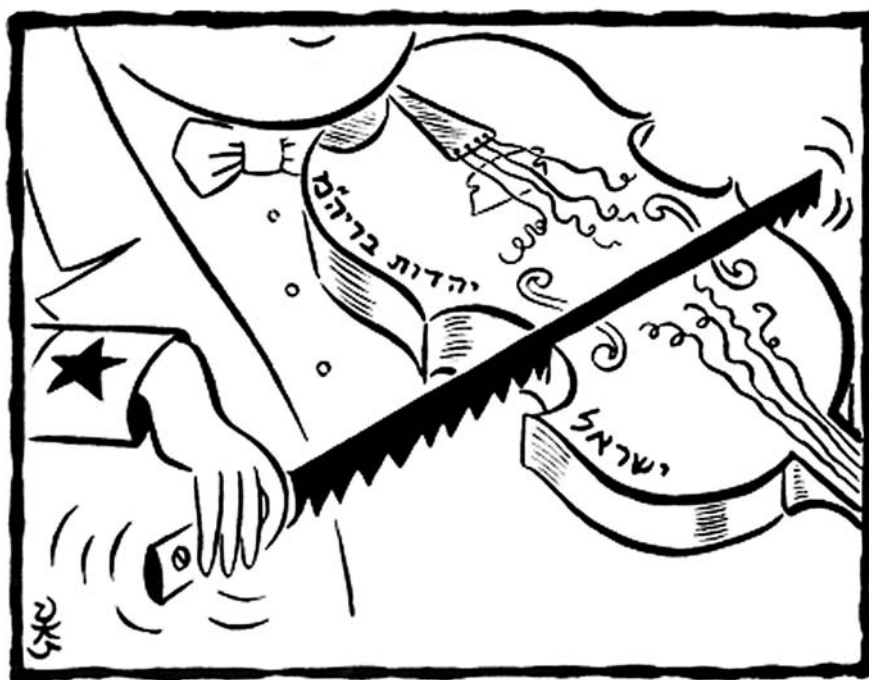
שנפל בקרב
על המולדת
ב-12 בנובמבר 1914
(כ"ג מרחשוון תרע"ה)

מאת ד"ר ל' מונק
הרב המחוזי במרבורג

פרנקפורט על המיין 1915
בית הוצאה של י' קאופמן

נספח לשאלה 15:
קריקטורה

הסמל של
ברית המועצות ←

(עיתון הארץ, 26/9/1966, עמ' 2)